

CONTINGUT

1. Objecte del Pla Especial
2. Conveniència i oportunitat
3. Criteris, objectius, abast i contingut del Pla Especial
4. Àmbits del patrimoni protegit
5. Patrimoni territorial i paisatgístic
6. Patrimoni arqueològic
7. Patrimoni arquitectònic i urbanístic
8. Annexos
 - Annex 1. Plànols d'evolució històrica de la vila
 - Annex 2. Propostes d'intervenció en els conjunts arquitectònics

1. OBJECTE DEL PLA ESPECIAL

El present Pla Especial de Protecció i d'Intervenció en el Patrimoni Històric de Palafrugell, PEPIPHP, constitueix la revisió del vigent Pla Especial de Protecció i d'Intervenció en el Patrimoni Històric de Palafrugell, redactat entre els anys 1986 i 1989 i aprovat definitivament per la Comissió d'Urbanisme de Girona en data 14 d'octubre de 1990.

2. CONVENIÈNCIA I OPORTUNITAT

Després de 17 anys de vigència d'aquest Pla s'ha fet necessària una revisió del mateix pels següents motius:

- L'experiència en la gestió i aplicació del Pla al llarg d'aquests disset anys ha posat de manifest algunes mancances i disfuncions d'aquest que en fan molt complexa l'aplicació així com també el fet que no sempre s'obtenen els resultats idonis.

- L'evolució concreta de Palafrugell posa de manifest l'aparició de noves problemàtiques i tensions envers el patrimoni cultural, així com una nova sensibilitat pel patrimoni, que fa necessària la protecció d'aspectes que no ho eren fa quinze anys, tant pel que fa a la tipologia dels béns a protegir, com per la nova perspectiva cronològica que el pas dels anys permet adoptar.

- El marc legal en el qual s'insereix aquest Pla ha variat substancialment. En aquests anys s'han aprovat, entre d'altres, la Llei 9/1993 de 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català (DOGC n. 1807, de 11-10-93), que regula la protecció i intervenció en el patrimoni cultural a Catalunya, i el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic de Catalunya; el Decret Legislatiu 1/2005 de 26 de juliol pel qual s'aprova el Text Refós de la Llei d'Urbanisme (DOGC n. 4436 de 28-07-2005), que suposa un canvi d'orientació important en determinats aspectes relacionats amb el planejament, entre altres, en les determinacions relatives al sòl no urbanitzable; el Pla Director Territorial de l'Empordà, PDTE, aprovat per Acord GOV/130/2006 de 3 d'octubre de 2006 (DOGC n. 4744 de 20-10-2006), el Pla d'Espais d'Interès Natural, PEIN, aprovat pel Decret 328/1992 de 14 de desembre (DOGC n. 1714, de 1-03-93), el Pla Director del Sistema Costaner, PDUSC i PDUSC-II, plans tots ells amb una gran incidència pel que fa al sòl no urbanitzable, i el Pla d'Acció Local per a la Sostenibilitat de Palafrugell, PALS. D'altra banda, s'ha revisat el planejament municipal de Palafrugell. El Text Refós del Pla d'Ordenació Urbanística de Palafrugell, POUM, ha estat aprovat definitivament per la Comissió d'Urbanisme de Girona el 21 de desembre de 2006 (DOGC n. 4855 de 3-04-2007). Entre altres qüestions, el nou POUM, fa especial incidència en el tractament del sòl no urbanitzable i els àmbits de paisatge.

En el marc de la Llei del Patrimoni Cultural, alguns béns han estat declarats Bé Cultural d'Interès Nacional, BCIN. Igualment, diversos paratges del municipi han estat inclosos al PEIN o en algun tipus de protecció especial pel PDTE i el PDUSC. El mateix PALS recomana la revisió del Pla Especial, l'instrument normatiu que vertebra la preservació del patrimoni històric palafrugellenc i, per tant, essencial per a la sostenibilitat del desenvolupament urbanístic.

A banda de la Llei del Patrimoni Cultural Català, que és la base fonamental de la protecció del patrimoni a Catalunya, i la Llei d'Urbanisme, base de la regulació urbanística, les altres lleis i plans també incideixen en major o menor mesura en la

protecció dels diferents béns d'interès patrimonial. Així, cal esmentar que el Pla Especial de 1990 protegia diversos béns d'interès paisatgístic –a manca de qualsevol altre instrument de protecció d'espais d'interès natural o paisatgístic-. En aquests moments, la protecció dels béns d'interès natural, d'interès cultural de tipus paisatgístic i el sòl no urbanitzable en general estan regulats per diverses lleis i planejaments, que no fan necessari la protecció dels mateixos a través d'un Pla Especial de Protecció del Patrimoni. En concret, els paratges d'interès paisatgístic, que serien pròpiament matèria d'un Pla de Patrimoni estan degudament regulats al POUM que s'acaba d'aprovar.

Per tot plegat és necessària una revisió del Pla Especial que en resolgui les mancances i disfuncions i l'adeqüi al marc legal i la problemàtica i sensibilitat actuals.

De tota manera, es constata que els criteris i enfocament generals del Pla Especial de 1990 segueixen essent prou vàlids i per tant queden adequadament recollits en aquesta revisió, igual que els tipus i classificacions dels béns a protegir i tot allò que es pugui adequar al nou Pla, que en qualsevol cas, vol corregir les deficiències de l'anterior, contemplar la nova problemàtica que ha sorgit aquests anys, incloure nous béns a protegir i adequar el Pla al marc legal actual, però sempre partint del Pla Especial de 1990, del qual en recull tota la informació que segueix vigent, especialment la relativa a la informació sobre els béns catalogats de forma individual.

3. CRITERIS, OBJECTIUS, ABAST I CONTINGUT DEL PLA ESPECIAL

Es considera la configuració territorial, paisatgística, urbanística i arquitectònica del terme de Palafrugell, allò que constitueix el seu patrimoni històric i cultural, com un fet dinàmic, que ha anat canviant al llarg del temps. Els nuclis urbans i paisatge actuals constitueixen un moment més de les seves successives transformacions. Cal contemplar-los com el pòsit paisatgístic, arqueològic i arquitectònic que el creixement i transformació del poblament en el terme fins a finals del segle XX ha deixat sedimentats de forma reconeixible.

En aquest marc, el Pla vol ser un instrument urbanístic que ordeni la dinàmica de canvi, o sigui, l'activitat de manteniment o transformació de l'estat físic i els usos, no pas un instrument dirigit a obtenir un retrat immòbil de l'actual configuració territorial, urbanística i arquitectònica.

Aquesta regulació de les transformacions ha de tenir en consideració:

- La transformació de l'estat físic i dels usos atenent a la restauració, millora i posada en valor de les qualitats històriques, arquitectòniques i ambientals que constitueixen el patrimoni de béns culturals i materials heretats de les fases anteriors d'intervenció en el territori i el paisatge i de construcció de la ciutat i que no seria just ni rendible de malmetre o empitjorar.
- L'exigència de qualitat compositiva i rigor constructiu en les noves edificacions o en les reformes previstes, com a millor garantia del manteniment i millora del conjunt de la ciutat i del paisatge com un bé d'interès cultural.
- La inclusió del patrimoni històric i cultural de tot el terme municipal, tant arquitectònic i arqueològic com urbanístic, territorial i paisatgístic (tipologies edificatòries, sistemàtica constructiva, estructures de parcel·lació, malles viàries, traces territorials, estructures del paisatge, etc.).

Així, el Pla ha de ser un instrument urbanístic destinat a ordenar l'activitat de l'administració i dels particulars sobre l'edificació i el territori, ja sigui dirigida al manteniment o transformació del seu estat físic o dels seus usos; la directriu per ordenar activament les transformacions futures, no per mantenir un retrat immòbil de l'actual configuració urbanística i territorial.

Aquestes transformacions s'han d'efectuar atenent a la restauració, millora i posada en valor de les qualitats històriques, arquitectòniques (tipològiques, constructives, ornamentals), ambientals, paisatgístiques, simbòliques o de representativitat dels béns que es protegeixen, que constitueixen un patrimoni de béns culturals i materials heretat de les fases anteriors d'intervenció en el territori i el paisatge i de construcció de la ciutat.

Es vol posar un èmfasi especial en l'exigència de qualitat compositiva i de rigor constructiu i material, en les noves edificacions o en les reformes previstes, com la millor garantia del manteniment i millora del conjunt de la ciutat i del paisatge com un bé d'interès cultural.

El Pla abasta tot el terme municipal, amb tot el seu patrimoni territorial, paisatgístic, urbanístic, arquitectònic i arqueològic. Cronològicament, el Pla inclou des dels béns més antics que s'hagin conservat fins a un límit que se situa a l'entorn dels anys 1970-1980, necessari per a tenir una mínima perspectiva històrica del valor patrimonial d'allò que es vol conservar.

A partir d'aquí es vol fer especial èmfasi en dues qüestions que a la pràctica no sempre s'han aconseguit:

- Cal preservar efectivament els valors històrics, arquitectònics i ambientals.
- La nova arquitectura ha de reflectir l'època en la qual es construeix, sense mimetismes del passat buits de contingut.

La protecció dels valors culturals, històrics, ambientals, paisatgístics, urbanístics arquitectònics o tipològics ha de permetre preservar els béns materials o estructures que tenen aquests valors i que s'han mantingut fins ara. També ha de permetre que aquests béns continuïn essent funcionals, es a dir que puguin tenir algun ús que respongui a les necessitats actuals, ja que l'ús és el principal factor que assegura la conservació dels béns. Per això la normativa ha de regular com es poden adaptar els béns a les necessitats actuals.

Per altra banda, no té sentit la reconstrucció mimètica del patrimoni que s'ha perdut per les causes que siguin. Sense ser taxatius i contemplant alguns casos puntuals en què pot tenir sentit la restitució del patrimoni perdut, en general, suposa un falsejament històric i els seus resultats no solen ser bons, ja que sovint ni els materials ni les tècniques constructives, ni les proporcions són les mateixes i el resultat és una aparença de cartró pedra, de cosa anacrònica, de cosa insulsa en el millor dels casos.

Al contrari, la ciutat s'ha fet sempre per juxtaposició d'intervencions de diferents èpoques. Dins del patrimoni palafrugellenc que estem preservant hi trobem uns al costat dels altres, convivint perfectament, petites cases populars, masies, casals neoclàssics, casals eclèctics o modernistes, edificis noucentistes, del classicisme de postguerra, etc. El que ara es construeix de nou ha de respondre a l'època actual, això sí, ha de tenir en compte especialment la seva inserció en un teixit històric que conserva determinats valors ambientals i respectar aquests valors.

Tot això es pot traduir a la pràctica dient que cal ser molt curosos en les intervencions de manteniment i conservació, restauració i rehabilitació pel que fa a materials, acabats,

colors, etc. I que en les adequacions i substitucions, cal utilitzar un llenguatge actual que respecti els trets essencials de l'ambient urbà on s'insereix.

L'altra gran qüestió necessària per a aconseguir el que s'acaba d'explicar és fer entenedora i fàcilment aplicable la normativa.

La regulació de les noves construccions o intervencions en els elements ja alterats o en mal estat ha de ser molt més simple que l'actual. A partir de la definició d'uns paràmetres ambientals bàsics que s'han de protegir, les normatives concretes han de ser poques i senzilles. Els resultats podran ser més bons o simplement correctes, però almenys han de ser sincers respecte l'època, vius, i inserir-se correctament en el teixit urbà, mantenint-lo viu i autèntic, no com un parc temàtic. Això es tradueix sobretot en l'ordenació de les altures dels edificis, de la façana i les alineacions i de l'ocupació de les parcel·les.

Igualment, tant en les noves intervencions com en el manteniment i posada al dia de les que s'han de conservar, es prefereix regular alguns paràmetres com materials d'acabat, materials per a portes i finestres, etc. de manera que es mantingui la unitat de materials característica de les ciutats històriques i s'asseguri una qualitat de l'entorn a través de la qualitat dels materials.

4. ÀMBITS DEL PATRIMONI PROTEGIT

Els àmbits que el present Pla Especial contempla constitueixen en el seu conjunt el pòsit territorial i paisatgístic, arqueològic i arquitectònic que el creixement i transformació del poblament i la ocupació del terme fins als anys 1970-1980 ha deixat sedimentats de forma reconeixible i que constitueixen els signes d'identitat física col·lectiva, la memòria històrica, el paisatge i urbà territorial significatiu per als palafrugellencs i palafrugellenques.

La valoració arquitectònica de les edificacions singulars no pot ser en el cas de Palafrugell l'únic paràmetre qualitatiu de selecció. Cal afegir-hi aquests valors urbanístics i territorials (traces territorials, estructures de parcel·lació, malles viàries, tipologies edificatòries, sistemàtica constructiva, etc.) que constitueixen la matriu de major rellevància en la comprensió històrica del creixement i formació dels assentaments.

Es classifiquen els béns a protegir en tres grans àmbits: els béns territorials i paisatgístics, els béns arqueològics i els béns urbanístics i arquitectònics. Sovint hi ha béns que presenten característiques de més d'un d'aquests grans grups, s'han classificat en un o altre segons les seves característiques més rellevants, sense oblidar, però les altres.

Així, els béns arquitectònics inclouen els espais lliures i jardins històrics annexos i els que estan situats en sòl no urbanitzable, com els masos i també els nuclis rurals solen tenir entorns naturals també protegits. La majoria de béns arqueològics també tenen entorns naturals protegits. En els béns paisatgístics es troben igualment una sèrie de béns arquitectònics.

Es proposa la següent classificació:

a) Béns territorials i paisatgístics: Unitats paisatgístiques

Degut als canvis legislatius, són les unitats que es tracten de manera més diferent que el Pla Especial Anterior. Inclouen:

-Estructures paisatgístiques característiques del municipi, lligades sovint a determinats elements arquitectònics i a determinades maneres d'aprofitament dels recursos que han donat lloc a diferents maneres de viure al llarg del temps. El Pla Especial remet al POUM, tant en la definició de les estructures paisatgístiques generals, amb proteccions genèriques, com als àmbits dins d'aquelles que pel seu major valor o interès tenen una protecció més específica. També estan protegits per la Llei de Costes, el Pla Director del Sistema Costaner, el Pla d'Espais d'Interès Natural i el Pla Director Territorial de l'Empordà.

-Camins històrics que travessen i estructurin el territori, recollits al POUM.

-Entorns de béns arquitectònics i arqueològics, la protecció dels quals s'inclou amb els dits béns.

b) Béns arqueològics: Unitats arqueològiques

- jaciments i megàlits a consolidar
- jaciments a consolidar i integrar dins la ciutat actual
- jaciments a documentar

c) Béns arquitectònics i urbanístics: Unitats arquitectòniques

- elements d'edificis
- elements urbans
- elements en el territori (fonts, etc.)
- edificis singulars urbans
- jardins singulars i espais lliures al voltant d'edificis singulars
- conjunts arquitectònics (complexos industrials, masos i altres conjunts en el territori, que solen anar acompanyats d'algun tipus d'espai lliure característic)
- conjunts urbans (poden anar acompanyats d'espais lliures)
 - fronts homogenis – àrees de protecció dels valors històrics i ambientals
 - àrea de protecció de l'estructura urbana
 - nuclis rurals
 - entorns construïts de protecció d'altres béns (BCIN)

5. PATRIMONI TERRITORIAL I PAISATGÍSTIC

La configuració física de l'entorn de Palafrugell es fonamenta bàsicament en tres microsistemes definits per la muntanya, la costa i les planes intermitges, els espais més rellevants dels quals estan actualment protegits pel Pla d'Espais d'Interès Natural: les Gavarres (muntanya), massís de Begur i Castell-Cap Roig (costa), així com pel Pla Director del Sistema Costaner, sense oblidar la Llei de Costes (costa). Les planes agràries intermitges queden parcialment protegides pel Pla Director Territorial de l'Empordà i pel POUM. Són segurament l'espai més feblement protegit i on és previsible que es concentri la major pressió transformadora. Creuant o repartits per aquests tres microsistemes hi trobem els cursos fluvials, també de gran interès paisatgístic, natural i estructurador dels assentaments humans, i les fonts.

Aquest sistema físic ha estat i és la base sobre la que en les diferents èpoques els assentaments humans s'han establert i d'on les societats humanes han tret els recursos que necessitaven, deixant la seva empremta i variant el paisatge, segons les necessitats de cada època. Protegir els vestigis d'èpoques pretèrites i regular les transformacions que es produeixin en àmbits que mantenen el seu caràcter de paisatge identitari és el que ha de fer el planejament urbanístic.

5.1. Les Gavarres

El massís de les Gavarres constitueix paisatgísticament el teló de fons del municipi. Després d'anys de reivindicacions populars avui està protegit pel PEIN. Al terme municipal de Palafrugell hi pertany una petita part del massís. Les Gavarres han estat objecte d'un gran aprofitament de recursos en altres èpoques, carbó vegetal, suro, diversos minerals, forns de calç, pous de glaç, etc; també d'assentaments de poblament, però en aquesta petita part que pertany a Palafrugell hi trobem uns pocs masos aïllats, el més interessant dels quals és Can Senna, algunes restes arqueològiques, com la Cova del Mas Estela, fonts, com la font de la Teula, i camins històrics.

Tanmateix hi ha tota una sèrie d'espais entre plana i muntanya, sorgits a l'entorn del nucli rural de Llofriu, ell mateix en aquesta posició, que no queden inclosos al PEIN, però d'un gran interès cultural i històric ja que expliquen la vida en aquest poble al peu de la muntanya i en els veïnats de masos sorgits al seu entorn: els veïnats al voltant del Mas de Ca l'Estela o el veïnat de Roma, a tocar una de rieres que baixen de les Gavarres i que mostra també un seguit d'hortes i terrasses cultivables en els marges de la riera. Un dels veïnats més interessants tant per l'arquitectura, com per la situació dels edificis en el seu entorn és el paratge Sobirà, on els masos s'escampen per una plana que s'endinsa cap a les Gavarres i pels seus primers turons.

Aquest paratge té el seu límit funcional en l'actual carretera de Girona a Palamós, ja a la plana però prou tangencial a la muntanya com per considerar-ho així.

La propera construcció de l'anella de les Gavarres alterarà sense remei l'estructura i la percepció de tota aquesta àrea límit entre la muntanya i la plana, establerta fa uns 150 anys amb la construcció de la carretera de Girona a Palamós actual –la qual al seu torn va modificar el territori anterior, estructurat pels antics camins-. Però així com la carretera actual s'integra adequadament en el territori i en el paisatge, està per veure que també ho faci la futura anella.

5.2. La plana agrícola

La plana agrícola, trencada per petits turons, s'estén des de Llofriu, voltant la vila de Palafrugell i fins als turons que formen la costa. Està travessada per un seguit de rieres: riera de ca l'Abellí, riera Grossa, Aubi, que tradicionalment han servit de suport a rescloses i molins, una de les poques fonts d'energia abans de la revolució industrial. I ocupada per un seguit de grans masos escampats i nuclis com Santa Margarida i Ermedàs, ja d'origen romà o alt-medieval. També, en el terme de Llofriu, sorgí la Barceloneta, més com un barri al peu de carretera o al peu de ferrocarril –de l'antic carrilet que unia Girona amb Palamós- que com un nucli rural. En algunes zones properes a Palafrugell i que gaudeixen d'aigua abundant, tradicionalment hi havia zones d'hortes –tipologia parcialment conservada encara, tot i que força amenaçada per l'expansió urbana-. Els camins històrics més importants que travessen el terme també passen per aquesta plana. Els jaciments arqueològics remetent a la seva ocupació almenys des d'època romana.

5.3. Els turons i valls de la costa

Estan constituïdes per l'arribada de les darreres estribacions de la perllongació a migdia del massís de Begur fins al mar, que es produeix en forma de seqüència de turons i valls, que configuren els característics caps i cales d'aquesta zona de la costa.

En aquest sector es produeixen històricament els primers assentaments, arribats fins avui dia com a jaciments arqueològics.

6. PATRIMONI ARQUEOLÒGIC

Cronològicament comprèn les restes des d'època megalítica, ibèrica i romana que es troben en jaciments aïllats com ara dolmens o abrics, o bé formant poblats, el més ben conservat dels quals és el poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda. Altres restes es troben als mateixos indrets ocupats actualment: és el cas de les vil·les romanes que han donat lloc als diferents nuclis habitats del terme, i a les restes d'època medieval d'aquests mateixos nuclis.

El Pla protegeix les àrees amb restes fins a època romana i també el nucli medieval emmurallat de Palafrugell.

Queden altres àrees d'interès per a estudiar: les àrees medievals, inclosos els masos antics i l'àmbit d'arqueologia industrial.

7. PATRIMONI ARQUITECTÒNIC I URBANÍSTIC

El patrimoni arquitectònic i urbanístic –trames urbanes, parcel·laries, etc.- són la part principal d'aquest Pla Especial.

7.1. Evolució urbana

Dels primers pobladors de la zona de Palafrugell queda el Dolmen de Can Mina dels Torrents, cap a la banda de Llafranc. Restes més concretes són al poblat ibèric de Sant Sebastià de la Guarda, i altres llocs d'època ibèrica al llarg de la costa. En època romana, s'abandona aquest poblat i s'ocupa l'actual Llafranc i altres àrees properes, entre els turons i la plana.

A l'alta edat mitja, el poblament es desplaça cap a l'interior. El nucli primitiu que donarà origen a l'actual vila de Palafrugell, així com els veïnats veïns de la Vila-seca, la Vilarnau o Santa Margarida i Ermedàs sorgeixen sobre antigues viles agrícoles romanes. Llofriu sembla que també és d'origen romà. Tots aquests llocs es consoliden i desenvolupen en època medieval. També sorgeixen els masos aïllats, molts d'ells d'època moderna (segles XVII i XVIII) i amb torres de defensa contra els atacs dels pirates freqüents en aquells segles.

La costa no serà segura fins al segle XVIII. Fins llavors no començaran a sorgir assentaments a la costa que donaran lloc als nuclis de pescadors de Calella, Llafranc –es tornarà a ocupar després de l'època romana- i Tamariu. Al segle XIX, la vila segueix un procés d'expansió i industrialització a partir de la indústria surera i l'arribada del ferrocarril. A finals del segle XIX i principis del XX comença el fenomen de l'estiueig als nuclis de la costa.

Durant els anys 60 i 70 del segle XX, i fins ara, l'estiueig es converteix en turisme de masses i els nuclis de la costa experimenten un desenvolupament sense precedents. En aquests creixments s'hi troben alguns exemples interessants d'arquitectura del moviment modern, però també un excés de creixement en una taca d'oli que no s'atura enlloc i que amenaça també la plana agrícola i la muntanya. La majoria dels masos han perdut la seva funció d'unitats de producció agrícola i s'han convertit en segones residències.

A la vista d'aquest breu resum, val a dir que el patrimoni urbanístic i arquitectònic del municipi de Palafrugell es divideix en els següents àmbits:

- La Vila
- Els nuclis de la costa
- Els nuclis rurals
- El poblament dispers

7.2. La vila

Com en tants altres llocs, els sistemes constructius, les tipologies arquitectòniques i urbanes, l'aparició del cotxe, etc. han originat des de la segona meitat del segle XX un model urbà profundament diferent dels precedents que no només s'ha estès per les àrees de nou creixement, sinó que ha començat a transformar els centres històrics. S'ha anat fent palès que la ciutat històrica posseïa uns valors de paisatge urbà de gran qualitat ambiental i que alhora configuraven la imatge identitària de la vila, i que tot això s'estava perdent. D'aquí el sorgiment dels Plans Especials de Protecció, ja fa uns quants anys.

En el cas de Palafrugell, es considera que l'àmbit històric que conté aquests valors que es volen preservar és l'àmbit de la vila del segle XIX, conegut a través de plànols de l'època i que es constata efectivament en els carrers, el parcel·lari i les tipologies constructives.

Aquest conjunt de la vila del XIX constitueix l'àmbit protegit anomenat « àmbit cautelar » o « àmbit urbà del segle XIX », per al qual es determina una normativa general de protecció i substitució de l'edificació per tal de preservar certs aspectes essencials: el carrer corredor, l'alineació de les façanes al carrer i alguns paràmetres bàsics pel que fa a la composició de les façanes.

Dins d'aquest conjunt general del segle XIX, es delimiten els conjunts més remarcables històricament o tipològicament. Són els conjunts urbans del C-01 al C-18, originats en el nucli medieval de la vila, en els ravals i veïnats que sorgeixen al llarg dels camins i en els eixamples, i que estan compostats en moltes ocasions per un seguit de fronts homogenis.

Els edificis que trobem a la vila de Palafrugell són d'una banda, edificis singulars, i de l'altra conjunts de tipologies característiques.

Els edificis singulars són en primer lloc els equipaments i edificis públics o col·lectius de totes les èpoques, des de l'església de Sant Martí a la Cooperativa de Consum l'Econòmica Palafrugellenca. També en el cas de Palafrugell edificis industrials especialment rellevants, com és el cas de Can Mario. I per últim, edificis residencials com ara els casals burgesos, especialment del segle XIX, els edificis modernistes, per l'interès d'aquest corrent arquitectònic o els edificis construïts per arquitectes reconeguts com Rafael Masó o els arquitectes municipals que com en tantes altres ciutats, deixaren la seva empremta als edificis de la vila a finals del segle XIX i principis del XX.

Pel que fa a les tipologies edificatòries, l'interès de les quals respon a la configuració de paisatges urbans, o a la singularització d'aquests entorns, podem parlar dels següents:

Dins la Vila: les edificacions són d'origen medieval i han patit moltes transformacions. Segurament, però, sota les estructures més modernes hi ha vestigis de les anteriors, així com de la muralla. Per això és convenient realitzar un estudi de tipus arqueològic acurat en tot aquest àmbit aprofitant les intervencions que s'hi realitzin.

Cases artesanes dels segles XVII, XVIII i primera meitat del XIX:

Es tracta de cases entre mitgeres, generalment de planta baixa i pis, amb pati posterior i algun cobert o annex en el pati. Tenen estructura de murs de paredat, amb volta de maó cobrint la planta baixa, mentre que la planta primera queda sota la teulada —a vegades amb fals sostre— de bigues de fusta, llates, tauler de rajola i teula àrab. La façana, inicialment arrebossada i encalcinada o estucada, presenta una porta o portal i una o més finestres amb brancals de pedra. L'altre element característic és la cornisa o ràfec, feta de diverses filades de rajola i que pot tenir també una tortugada.

Cases de la segona meitat del segle XIX i principis del XX:

Corresponen a l'època de la industrialització surera. La tipologia es manté semblant, però varien els materials i solucions constructives. El maó substitueix la pedra, les finestres es fan més grans.

Edificis i conjunts industrials del segle XIX i principis del XX:

El tradicional treball del suro que inicialment es feia a l'habitació de davant de les plantes baixes, es comença a fer en coberts als patis i en edificis cada cop més grans quan es passa del treball "autònom" al treball per compte de les grans indústries. Així, el teixit dels eixamples arriba a quedar trencat per grans complexos industrials: Can Màrio, la fàbrica Vigas, Can Sagrera, el complex que ha allotjat la Sarfa fins fa pocs anys, i d'altres de mida mitjana. En el cas de Palafrugell, l'element més emblemàtic i de més interès arquitectònic és Can Màrio, però és interessant la conservació d'altres indústries pel seu valor històric i perquè poden esdevenir fàcilment contenidors per a diferents usos actuals o futurs.

Antigues masies que han quedat incloses en el teixit urbà:

Amb el creixement urbà, masies situades inicialment al llarg dels camins han quedat integrades en el nucli urbà, algunes des de fa molts segles, i altres recentment. És interessant poder mantenir la singularitat tipològica d'aquests edificis i l'espai lliure que els envolta i deixar que els entorns urbans els integrin respectuosament, amotllant-se a la preexistència i no sobreposant-s'hi.

7.3. Els nuclis de la costa: Calella, Llafranc i Tamariu

Sorgeixen a partir del segle XVIII com a barris de pescadors. Llafranc i Tamariu seran una simple alineació davant del mar de cases de pescadors entre mitgeres. Calella adquireix una estructura urbana més complexa, que inclou les conegudes voltes. A més de les cases, hi trobem guarda bots i alguns equipaments com els salins de Tamariu i Calella i Sa Perola, a Calella.

Amb els incicis de l'estiueig, es comencen a construir alguns conjunts de cases en filera a Calella, com les del passeig del Canadell i la "Barandilla", així com l'estructura en eixample de Llafranc, amb algunes cases unifamiliars remarcables. Als anys 1930, cal mencionar les construccions realitzades pel "Rus". Dels anys 1940-50, abans de l'arribada del racionalisme i el turisme de masses es conserven també alguns exemples de cases d'estiueig.

El turisme de masses a partir dels anys 1960 comporta una gran expansió urbana. Cal mencionar alguns primers exemples d'arquitectura racionalista d'interès com les obres de Josep Pratmarsó i d'Antoni Bonet Castellana.

En aquests nuclis, per tal de preservar el seu interès es fa indispensable la protecció dels seus nuclis històrics, a banda dels elements singulars.

7.4. Els nuclis rurals: Vila-seca, Santa Margarida, Ermedàs, Llofriú i la Barceloneta

Aquests nuclis formats per cases entre mitgeres, masies i diversos espais lliures privats han mantingut la seva arquitectura tradicional sense alteracions fins avui, i formen conjunts d'un notable valor arquitectònic. És important preservar aquests conjunts. El més amenaçat actualment és Vila-seca, ja que ja està absorbit pel nucli de la vila. De tota manera, és important preservar les seves característiques encara que es trobi al mig del nucli urbà. Tots aquests nuclis, ja habitats en època romana, presenten àrees d'interès arqueològic, així com antics camins històrics.

7.5. Patrimoni arquitectònic dispers

El sòl agrícola ha estat tradicionalment ocupat. Es poden destacar les següents ocupacions: masos, hortes, barraques.

Masos

L'interès del mas no rau únicament en la masia o edifici principal, sinó en tota l'ordenació dels espais i els edificis que el componen, que s'organitzen de manera característica. Al costat de la masia s'hi troben els coberts, quadres o altres edificis annexos, pous, molins i una determinada estructuració de l'espai lliure. Conservar els masos és conservar tot això. I també tenir una actitud respectuosa i curosa que no sempre s'ha tingut en la rehabilitació dels edificis, que s'allunyi de falsificacions històriques i d'un abús de canvis de solucions constructives tradicionals per solucions modernes.

Hortes

A Palafrugell han existit tradicionalment zones d'hortes amb una configuració construïda específica: edificis, tanques, pous, safareigs, molins.

Barraques

Un altre element característic de les construccions agrícoles o costaneres populars de Palafrugell són les barraques, inicialment per a usos agrícoles o pesquers, però que es van transformar i encara són elements per a les estones de lleure. Aquest Pla Especial recull unes poques barraques costaneres. Per a la resta de barraques agrícoles es remet al POUM.

* * *

A la Normativa es detallen els nivells de protecció i les actuacions permeses a cadascun dels tipus de béns amb interès històric o cultural esmentats que recull el present Pla Especial.

8. ANNEXOS

A l'Annex 1 es recullen els plànols de creixement històric de la vila de Palafrugell inclosos al PEPIPH de 1990.

A l'Annex 2 s'adjunten propostes que exemplifiquen les intervencions en els edificis inclosos en els conjunts protegits d'acord amb la Normativa.

Aprovació provisional, octubre de 2007

Anna Albó i Carme Bosch, Arquitectes

ANNEX 1

ANNEX 2